

کتابخانه‌های روستایی استان خراسان

۵ فروردین ۱۳۹۰

استان خراسان پهناورترین استان کشور که گستره آن بخشهای شرقی و شمال شرقی کشور را تحت پوشش قرار داده با استانهای گلستان، سمنان، اصفهان، یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان و کشورهای افغانستان و ترکمنستان، همجوار است. این استان دارای ۶۱۰۴۷/۶۶۱ نفر جمعیت است که ۲,۶۲۲/۱۳۴ نفر آنها در قالب ۵۰۴,۶۶۷ خانوار در مناطق روستایی سکونت دارند. این استان دارای ۲۳ شهرستان، ۷۶ بخش، ۶۰ شهر، ۲۲۵ دهستان، ۱۰۸۶۱ آبادی است.

وضعیت کتابخانه‌های روستایی استان

ممتنی بر آمارهای دریافتی در پایان سال ۷۹، مجموع تعداد کتابخانه‌های روستایی دایر و فعال استان که به مخاطبان خود خدمات کتابداری و برنامه‌های جنبی ارائه می‌دهند به ۲۵۰ باب رسیده که احداث و راه‌اندازی اکثر آنها با حمایت و پشتیبانی جهاد استان و همراه با مشارکت فعالانه و مطلوب اهالی و روستاییان هر منطقه گزارش شده است. با وجود این ملاحظه آماری جمعیت ساکن در

روستاهای استان

نسبیت به تعداد کتابخانه روستایی موجود حکایت از آن دارد که به ازای هر ۱۰,۴۸۸ نفر روستایی فقط یک کتابخانه وجود دارد.

جوانان و نوجوانان این خطه چه در روستاها و چه در شهرها با شور و اشتیاق فراوانی به سراغ کتاب و مطالعه می‌روند. منتها سهم این قشر در روستاها به لحاظ برخورداری از کتاب و کتابخانه

نسبت به شهرهای استان بسیار کم است. لذا بر دولتمردان فرهنگی کشور فرض است که با عنایت به این مهم از برخی مواردی که پرهیز کنند و در حمایت از کتابخانه‌های روستایی به منزله مراکز فرهنگی روستایی مشاریکه نمایند. در حال حاضر براساس آمارهای موجود، تعداد منابع چاپی چیده شده در قفسه‌های این کتابخانه‌ها بالغ بر ۲۳۷/۸۷۳ جلد است که به لحاظ موضوع ۲۲۶/۴ دینی، مذهبی و عقیدتی، ۲۳۴ داستانی ادبی و هنری، ۲۱۵/۲ علمی، آموزشی و کمک درسی، ۲۲۶/۲ کودکان و نوجوانان و ۲۸/۲ نیز سایر موضوعات را دربر می‌گیرد. در این بررسی مشاهده می‌شود که مشکل عمده، کمبود کتابهای علمی، آموزشی و کمک درسی است. این مشکل تقریباً در تمامی کتابخانه‌های روستایی عمومیت دارد و ناشی از سیاستهایی است که در مرکز اعمال می‌شوند. مسئولان کتابخانه‌های عمومی را صرفاً تکانی برای مطالعه کتابهای غیردرسی می‌دانند و اعتقادی به ورود کتابهای کمک درسی نظیر کتابهای تست کنکور و غیره به این کتابخانه‌ها ندارند. دانش‌آموزان روستایی به منزله مخاطبان اصلی این مراکز در تهیه کتابهای کمک

درسی و آموزشی مشکلاتی نظیر دوری از شهرها، هزینه‌های رفت و آمد، گسرنانی کتابهای مورد نظر و... دارند. پس این قشر علاقه‌مند به کتابخانه از محرومیت مضعافی به لحاظ دسترسی نداشتن به آموزشگاههای تقویتی کمک درسی و کنکور (مشابه آنچه که در شهرها است) و همچنین کتابهای علمی و آموزشی رنج می‌برد. در بررسی وضعیت

آمار کتابداران و کارکنان مردمی شاغل در این کتابخانه‌ها که در پایان سال ۷۹ تعداد آنها به ۲۶۸ نفر بالغ گردیده متوجه افزایش محسوس در تعداد دو جنس مؤنث و مذکر این گروه می‌شویم. به نحوی که تعداد

کتابداران مؤنث به ۲۸ نفر و کتابداران مذکر به ۲۳۰ نفر رسیده است.

از این تعداد، ۸۱ نفر معلم، ۲۷ نفر محصل، ۸ نفر دانشجو، ۱۵ نفر کارگر، ۳۵ نفر کشاورز، ۳۲ نفر کارمند دوایر دولتی، ۵ نفر طلبه، ۹ نفر خانه‌دار، ۲۰ نفر دارای شغل آزاد و ۱۶ نفر بیکار بوده‌اند. به لحاظ تحصیلی نیز از تعداد یاد شده، ۲۸ نفر دارای مدرک ابتدایی، ۳۷ نفر در حد راهنمایی، ۲۹ نفر دارای مدرک متوسطه و جوزوی، ۸۹ نفر دیپلم و ۷۵ نفر دارای مدرک بالاتر از دیپلم هستند.

بدین ترتیب مشاهده می‌شود مدارک ۲۶۱ این کتابداران دیپلم، فوق‌دیپلم، لیسانس و بالاتر است. چنانچه مسئولان ذی‌ربط در مرکز استان بخواهند جهت ارتقای سطح کمی و کیفی ارائه خدمات این کتابداران در کتابخانه‌های روستایی اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی حضوری یا مکانی‌های بکنند، از نظر سطح سواد افراد با مشکل خاصی مواجه نخواهند بود. کتابداران مذکور قادرند با روشهای جدید کتابداری آشنا شوند و مخاطبان و اعضای بیشتری را به‌سوی کتابخانه‌ها جلب و جذب کنند.

همچنین در پایان سال ۷۹، آمار تعداد اعضای دایمی و دارای کارت عضویت این کتابخانه‌ها ۵۶۰۴۹ نفر گزارش شده که ۲۳۳۹۷ نفر مؤنث و ۳۲۵۵۲ نفر مذکر هستند. در واقع، ۲۲۴ اعضا از میان زنان و دختران روستایی و ۲۵۸ از بین مردان و پسران این جامعه‌اند.

ملاحظه می‌شود که دختران و زنان روستایی در استان خراسان، نسبت به گذشته، از خود مشارکت بیشتری در فعالیتهای اجتماعی و فرهنگی روستای خود نشان می‌دهند.

شایان ذکر است که پراکنش تعداد اعضای این کتابخانه‌ها در استان متناسب با وضعیت فیزیکی، تجهیزات، امکانات، برنامه‌ها و فعالیت‌های جنبی برگزار شده در کتابخانه‌ها و بافت فرهنگی و جمعیتی روستاها در نوسان است به نحوی که از حداقل ۵۰ نفر عضو در تعدادی تا حداکثر ۹۰۰ نفر در تعدادی دیگر از این مراکز عضویت دارند.

در بررسی وضعیت گروههای سنی اعضای این کتابخانه‌ها نیز تفاوتی آشکاری به چشم می‌خورد. مطابق آمار سال ۷۹، تعداد اعضای زیر ۱۵ سال ۲۵۱۱۰ نفر، بین ۱۵ تا ۲۵ سال ۱۸۹۷۳ نفر، بین ۲۵ تا ۳۵ سال ۹۰۶۰ نفر، بیش از ۳۵ سال ۲۹۰۶ نفر است. بدین ترتیب مشاهده می‌شود که با افزایش سن اعضا از تعداد آنها کاسته شده است. به عبارتی ۲۷۱ اعضا و مخاطبان این کانونهای فرهنگی در روستاها را کودکان، نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهند.

اگر چه آمارهای فوق بیانگر موفقیت مسئولان کتابخانه‌های روستایی در جذب جوانان و نوجوانان به این مراکز است، باید دید که برنامه‌ها و سیاستهای آنی مسئولان فرهنگی کشور و متولیان امور این کتابخانه‌ها برای حفظ و نگهداری و حمایت از آنها چیست؟ و چه تدابیری باید اندیشیده شود تا حضور این قشر فعال و

مستعد جامعه روستایی در کتابخانه‌ها دایمی و پررونق‌تر شود و نیروی آنها هرز نرود؟ همچنین تعداد مراجعه‌کنندگان به کتابخانه‌های روستایی استان در پایان سال ۷۹ به‌طور متوسط روزانه ۸۲۵۵ نفر بوده است، یعنی روزانه حدود ۳۳ نفر به

کتابخانه روستای محل زندگی خود یا روستاهای مجاور که دارای کتابخانه هستند مراجعه کرده‌اند.

آمارهای مربوط به وضعیت مالکیت و مکان استقرار کتابخانه‌های روستایی این استان در پایان سال ۷۹ حکایت از آن دارد که تعداد ۹۹ باب دارای مکان مستقل و مختص به کتابخانه بوده‌اند، ۵۴ باب استیجاری، ۷۸ باب در کنار حسینیه‌ها و مساجد قرار گرفته و ۱۹ باب در برخی مکانهایی نظیر منزل شخصی، پارک، بسیج و... واقع شده‌اند. مطابق استانداردهای موجود، ۴۱ باب کتابخانه درجه یک، ۱۶۰ باب درجه دو و ۴۹ باب درجه سه هستند.

از آنجایی که کتابخانه‌های روستایی براساس طرح تیب واحد و مشخصی احداث نشده‌اند، زیربنای مفید آنها نیز متفاوت است. کتابخانه روستای ابوجناری شهرستان سبزوار با ۹ متر مربع مساحت حداقل زیربنا و کتابخانه روستای حیدرآباد از توابع شهرستان چناران با ۸۰۰ متر مربع مساحت، بیشترین زیربنا را در بین این کتابخانه‌ها دارد.

به استناد آمارهای رسیده از امکانات و تجهیزات کتابخانه‌های موجود در این مراکز، مجموعاً تعداد ۹۵۶ عدد قفسه کتاب، ۲۱۰ عدد میز کتابدار، ۱۵۰ عدد میز مطالعه، ۵۷۶ عدد صندلی مطالعه، ۲۲ عدد جای مجله و روزنامه و ۴۹ عدد برکه‌دان در کتابخانه‌های روستایی استان وجود دارد. شایان ذکر است که امکانات موجود به هیچ‌وجه تکافی نیاز کلیه اعضا و کتابداران این کتابخانه‌ها را نخواهد کرد. با یک محاسبه ساده ریاضی متوجه می‌شویم که به ازای هر ۹۷ نفر عضو، تنها یک صندلی در کتابخانه وجود دارد؛ یا به هر ۳۷۰ نفر عضو یک میز برای مطالعه تعلق می‌گیرد.

همچنین میز اداری تنها در اختیار ۲۱۰ نفر از کتابداران است. بدین ترتیب ملاحظه می‌شود که اکثر کتابخانه‌های روستایی مکانهایی برای امانت دادن کتاب هستند و مطالعه در داخل آنها میسر نیست.

از نظر میزان ساعت کار روزانه و کار در هفته، براساس آمارهای سال ۷۹، درهای ۲۳۹ از این کتابخانه‌ها روزانه بین یک تا چهار ساعت، ۲۳۴ از چهار تا شش ساعت و ۲۱۷ بیش از ۶ ساعت و در هفته نیز ۲۳۷/۳ از یک تا سه روز، ۲۲۱ از سه تا پنج روز و ۲۷۵/۸ از پنج تا هفت روز بر روی اعضا و مراجعان باز است. در ادامه بررسی وضعیت کتابخانه‌های روستایی استان خراسان، به منظور تکمیل گزارش، با رسم جدول آماري به مقایسه موضوعات مورد بحث می‌پردازیم. در انتها نیز شرح هر یک از جداول آمده است با این توضیح که کلیه مقایسه‌ها براساس آمارهای ماخوذه از آن استان است.

الف - جدول مقایسه آمار و اطلاعات فنی کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

ردیف	موضوع	سال	۱۳۷۹	۱۳۷۴
۱	تعداد کتابخانه		۲۵۰	۱۹۰
۲	تعداد کتاب		۴۳۷۸۷۳	۲۲۷۷۸۷
۳	تعداد کتابدار به تفکیک جنس	مؤنث	۲۸	۹
		مذکر	۲۳۰	۱۹۰
۴	تعداد اعضا به تفکیک جنس	مؤنث	۲۳۴۹۷	۱۲۹۰۰
		مذکر	۲۳۵۵۲	۳۶۹۹۰
۵	متوسط تعداد مراجعه کنندگان (روزانه)		۸۲۵۵	۵۲۷۰

ب - جدول مقایسه آمار تعداد کتابهای موجود در قفسه کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک موضوعات در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداد کتاب بر حسب موضوع	عقیدتی و مذهبی و فلسفی و هنری	داستانی، ادبی و هنری	علمی، آموزشی و کمک درسی	کودکان و نوجوانان	سایر موارد	جمع کل
۱۳۷۴	۷۹۵۲۰	۳۷۴۵۱	۳۴۱۲۸	۲۹۸۰۲	۳۶۸۸۶	۲۲۷۷۸۷	
۱۳۷۹	۱۱۵۹۷۴	۱۰۵۲۴۳	۶۶۴۸۷	۱۱۴۷۸۳	۳۵۳۴۶	۴۳۷۸۷۳	

ج - جدول مقایسه آماری وضعیت تحصیلی کتابداران کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک نوع مدرک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداد کتاب پر حسب نوع مدرک	ابتدایی	راهنامه‌ای	متوسطه و حوزوی	دیپلم	بالتر	جمع کل
۱۳۷۴	۳۱	۳۶	۳۱	۵۷	۵۴	۱۹۹	
۱۳۷۹	۲۸	۶۷	۲۹	۸۹	۷۵	۲۶۸	

د - جدول مقایسه آماری گروه‌های سنی عضو کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداد اعضا به تفکیک گروه سنی	کمتر از ۱۵ سال	بین ۱۵ تا ۲۵ سال	بین ۲۵ تا ۳۵ سال	بیشتر از ۳۵ سال	جمع کل
۱۳۷۴	۱۸۷۴۴	۱۲۵۸۷	۶۰۶۷	۲۵۱۲	۳۸۸۹۰	
۱۳۷۹	۲۵۱۱۰	۱۸۹۷۲	۹۰۶۰	۲۹۰۶	۵۶۰۴۹	

ب- جدول مقایسه آماری وضعیت مکانی کتابخانه‌های روستایی براساس نوع مالکیت در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداد کتابخانه براساس نوع مالکیت	مستقل	استیجاری	در کنار حسینیه‌ها و مساجد	سایر مکانها (مدرسه، پایگاه بسیج و...)
۱۳۷۴	۷۵	۳۳	۵۹	۲۳	
۱۳۷۹	۹۹	۵۴	۷۸	۱۹	

ب- جدول مقایسه آماری ساعات کار روزانه کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	ساعات کار کتابخانه‌ها در روز	۴ تا ۶ ساعت	۶ تا ۸ ساعت	بیش از ۸ ساعت
۱۳۷۴	۴۳	۶۸	۷۹	
۱۳۷۹	۱۳۴	۸۵	۴۱	

ب- جدول مقایسه آماری روزهای کاری کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	روزهای کاری کتابخانه‌ها در هفته	از یک تا سه روز	از سه تا پنج روز	از پنج تا هفت روز
۱۳۷۴	۵۶	۶۰	۷۴	
۱۳۷۹	۸	۵۳	۱۸۹	

ج- جدول آماری تعداد کتابداران کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک نوع شغل در سال ۷۹

سال	تعداد کتابداران بر حسب نوع شغل	معلم	مجمول	دانشجو	کارگر	کشاورز	آکارمند سایر دوابر دولتی	طلبه	خانه‌دار	شاغل آزاد	بیکار	جمع
۱۳۷۹	۸۱	۲۷	۸	۱۵	۲۵	۲۲	۵	۹	۲۰	۱۶	۲۶۸	

ط - جدول درجه‌بندی کتابخانه‌های روستایی استان در سال ۷۹

نوع درجه	تعداد
درجه یک	۴۱
درجه دو	۱۶۰
درجه سه	۴۹
جمع	۲۵۰

ی - جدول آماری امکانات و تجهیزات موجود در کتابخانه‌های روستایی استان در سال ۷۹

عنوان	تعداد
فکسه کتاب	۹۵۶
میز کتابدار	۴۱۰
میز مطالعه	۱۵۰
صندلی	۵۷۶
جای سجه و روزنامه	۲۲
برگه‌دان	۳۹

شرح جدول:

براساس بند ۱ از جدول الفه، آمار تعداد کتابخانه‌های روستایی استان در طی سالهای ۷۴ تا پایان ۷۹ با افزایش ۳/۵ درصدی روبه‌رو بوده است و این تعداد کتابخانه توانسته بیش از ۵۵۰ روستا را تحت پوشش فعالیتها و برنامه‌های فرهنگی، ترویجی و اطلاع‌رسانی خود قرار دهد.

براساس بند ۲ از جدول الفه، آمار تعداد کتابهای موجود در این کتابخانه‌ها در سال ۷۹ نسبت به ۷۴ با رشدی معادل ۹۲/۲ درصد به حدود ۲ برابر افزایش یافته است. براساس جدول ب، این رشد در کلیه موضوعات مورد استفاده در کتابخانه‌های روستایی استان و به‌ویژه در زمینه کتابهای کودکان و نوجوانان بیشتر مشهود است. آمار کتابهای دینی و عقیدتی نیز از سایر موضوعات بیشتر است.

براساس بند ۳ از جدول الفه، آمار تعداد کتابداران

در طی سالهای ۷۴ منتهی به ۷۹ از رشد ۳۴/۶ درصدی برخوردار بوده که در این میان در تعداد کتابداران مؤت نیز این افزایش محسوستر است. همچنین براساس جدول ج، در مدارک تحصیلی و سطح تحصیلات این کتابداران در طی سالهای یاد شده، پیشرفت و بهبود چشمگیری مشاهده می‌شود.

براساس بند ۴ از جدول الفه، در آمار تعداد اعضای این کتابخانه‌ها نیز مطابق با افزایش تعداد کتابخانه‌ها در طی سالهای ۷۴ تا پایان ۷۹ ازدیاد حاصل شده که این رشد را در جدول د در تمام گروههای سنی، به‌ویژه در سنین زیر ۱۵ سال بیشتر می‌توان دید.

براساس بند ۵ از جدول الفه، آمار متوسط مراجعه‌کنندگان به این مراکز در سالهای ۷۴ منتهی به ۷۹، ۵۶/۶ درصد رشد نشان می‌دهد که این تعداد به‌طور عمده از قشر نوجوان و جوان روستایی هستند. براساس آمارهای جدول ه، وضعیت مکانی

وقوع مالکیت این کتابخانه‌ها در سال ۷۹ نسبت به ۷۴ از بهبود نسبی برخوردار بوده و تعداد کتابخانه‌های دارای مکان مستقل بیشتر شده است.

براساس آمارهای جدول و، ز نیز در پایان سال ۷۹ نسبت به سال ۷۴، البته از تعداد کتابخانه‌هایی که بیش از ۶ ساعت در روز کار و فعالیت می‌کنند کاسته شده ولی در عوض بر تعداد کتابخانه‌هایی که در هفته بیش از ۵ تا ۷ روز فعال و دایر هستند به نحو چشمگیری افزوده شده است.

جدول ح، ط، ی که به ترتیب وضعیت شغلی کتابداران داوطلب - کتابخانه‌های روستایی، نوع درجه‌بندی آنها و تعداد مربوط به هر درجه و تعداد نوع امکانات و تجهیزات کتابخانه‌ای موجود در این مراکز را در پایان سال ۷۹ در استان خراسان نشان می‌دهند، بدون مقایسه و صرفاً به لحاظ ارتباط موضوع رسم شده‌اند.